

Oppgave 4: Rimbaud som symbolistisk og modernistisk dikter

Litteraturhistorien er full av store personligheter. I dette selskap er Arthur Rimbaud (1854-91) en av dem som virkelig stikker seg frem. På tross av en tidlig død rakk han å leve et spennende og omflakkende liv, og prøve seg innen en rekke forskjellige virksomheter. Det er likevel som dikter Rimbaud først og fremst har satt spor etter seg. Fra han var seksten og i en periode på rundt fem år var Rimbaud en sentral skikkelse innen symbolismen. Rimbauds diktning har inspirert forfattere og kunstnere på en rekke områder, helt frem til våre dager.

Denne besvarelsen omhandler Rimbaud diktning sett i lys av henholdsvis symbolismen og modernismen. Selv om diktningen er i fokus er det, som vi skal se, ingen selvsagt operasjon å skille mellom litterære eskapader og øvrig livsførsel i tilfellet Rimbaud. Besvarelsens første del har som mål å peke på hva som gjør Rimbaud til en symbolistisk dikter. Det vil da også bli benyttet noe eksempelmateriale i form av norske gjendiktninger. Besvarelsens andre del er en drøfting rundt hvorvidt Rimbaud kan sies å være en modernistisk dikter. Det hele rundes til slutt av med en kort oppsummering og konklusjon.

Underveis i besvarelsen vil det dukke opp mer eller mindre kjente begreper som symbolisme, modernisme, litterære praksiser, lyriske tema og lignende. Disse vil bli forklart nærmere etterhvert som de aktualiseres i den løpende teksten. Det nevnte eksempelmaterialet består primært av Rimbauds dikt «Soldaten i dalen» (2000 s. 215), gjendiktet av Haakon Dahlen, og «Vokalar» (2010 s. 172), gjendiktet av Olav H. Hauge.

Rimbaud og symbolismen

Symbolismen var en litterær strømning som oppstod i Frankrike rundt midten av 1800-tallet, og som for alvor bredde om seg mot slutten av det samme århundret. Rimbauds diktning skulle vise seg å bli svært viktig for denne retningen. Allerede i ungdomsalderen vekket han oppsikt med en særegen lyrisk stemme, som kombinerte stor oppfinnsomhet og originalitet med egne erfaringer. Faktisk utviklet den unge mannen også et eget litteraturteoretisk system, en poetikk, som etterhvert ble en sentral del av symbolistenes syn på verden og dikterens rolle i den (Brereton 1973 s. 190, 194-195).

Symbolismen innebærer en avvisning av det tradisjonelle synet på kunst som en imitasjon av virkeligheten. For symbolistene bestod tilværelsen av mange lag, og den sansbare verden var full av tegn som pekte mot en dypere virkelighet (Ridderstrøm 2008 s. 139-140). Ifølge Rimbauds poetikk var det dikterens oppgave å være en seer, en *voyaeur*; dikteren skulle bruke seg selv, sine egne erfaringer, for å vinne ny innsikt, avdekke stadig nye lag. Dette innebærer en aktiv søken etter stadig nye sanseopplevelser, både av det gode og det lidelsesfulle slaget (Brereton 1973 s. 195,

197).

Dikterens bruk av seg selv i kunstens navn viser hvordan liv og verk ikke lar seg forstå atskilt hos Rimbaud og de mer dekadente dikterne fra denne perioden. Dette har nok også bidratt til å bygge opp under myten om forholdet mellom poetens geniale skaperkraft og selvdestruktive natur. Men i tilfellet Rimbaud var dette mer enn bare en myte; han var kjent både for å eksperimentere med ulike rusmidler, og for en rastløs, uforutsigbar og tidvis aggressiv natur (Brereton 1973 s.191, 195).

Rimbauds diktning

Symbolismens ekspansive virkelighetsoppfatning ble av dikterne fulgt opp med en søken etter å uttrykke de sider ved tilværelsen som ikke lot seg beskrive innenfor tradisjonelle litterære og språklige rammer (Ridderstrøm 2008 s.141). Her finnes årsaken til den karakteristiske symbolbruken. Dette virkemiddelet åpnet for rikere nyanser, og dermed også for et hav av nye potensielle betydninger. Leseren ble overlatt stadig mer av ansvaret, eller friheten, til å innsirkle diktets mening. Om dette da lot seg gjøre, noe som slettes ikke var noen selvfølge. Helge Ridderstrøm gir en god beskrivelse av det hele (2008 s. 141; det innfelte sitatet er tilskrevet symbolisten Mallarmé): «De [symbolistene] var fascinert av det ubestemte, gåtefulle og vanskelig forståelige, og mente at et dikt 'må være noe hemmelighetsfullt som leseren skal lete etter nøkkelen til'. Problemet er at nøkkelen ikke nødvendigvis finnes».

I Rimbauds diktning blir en slått av de språklige bildenes liv og umiddelbare tilstedeværelse. Dette er dog beskrevet gjennom et undrende fremmed, ofte tåkeaktig blikk, noe som gir et både slående og overraskende resultat. Diktet «Soldaten i dalen» kan tjene som eksempel. Her utpensles et idyllisk motiv av en soldat som ligger på rygg i gresset. Gjennom å spille på naturen inngir de første strofene inntrykk av en balanse mellom de organiske omgivelsene og den fredelige soldatens plass oppe i det hele. Det skapes en filtereffekt, en følelse sammenlignbar med den sløvheten som følger en tidlig sommermorgen. Først i siste strofe skjer det noe signifikant annerledes med dette bildet, da det blir klart at soldaten er død. Den nye dynamikken resulterer likevel ikke i den dramatiske forskyvning en vil forvente skal finne sted i diktets meningsfelt. Bildets balanse består, og det kunstige innslag en drept soldat utgjør faller på plass blant bildets øvrige elementer. Først i siste verselinje oppleves en distinkt forrykkelse av balansen med det inntrengende: «Sjå raude blodet renn frå eine sida!». Denne avslutningen viser noe typisk for symbolismen, nemlig betoningen av det skjønne i det uskjønne; fremfor å dyrke det som tradisjonelt ble ansett som estetisk skjønt, vendte symbolistene oppmerksomheten mot det sære, annerledes og kunstige (Ridderstrøm 2008 s. 139-140). I «Soldaten i dalen» gjøres dette synlig gjennom noe som må kunne

kalles et rimbaudsk seer-perspektiv.

«Soldaten i dalen» viser også sansningens sentrale plass i symbolistisk diktning. Symbolistene ville appellere til alle sanser for å sprengre språkets grenser. Derfor ble også språkets musikalitet viktig for mange symbolister. «Soldaten i dalen» er riktignok skrevet på et versemål med rim, men generelt regnes Rimbaud som lite musikalsk med tanke på språklige lydkombinasjoner. Brorparten av hans lyriske produksjon hadde for øvrig form av prosavers. Det særegne for Rimbaud er da heller bruken av farger som lyrisk virkemiddel (Brereton 1973 s. 201). Det mest typiske av alle Rimbauts dikt er i så måte «Vokalar». Dette diktet er et mysterium i seg selv. Vi ser mange av de typisk symbolistiske trekkene som det gåtefulle, de uskjønne og forstyrrede bildene, komposisjonens formmessige frihet, diktets særegne billedrikdom. Det fremstår som litt av et mysterium, og en rekke mulige tolkninger og tolkningsnøkler er fremlagt, uten at man har kommet særlig nærmere noen enighet om en entydig forståelse av diktet, og hva det eventuelt måtte ha å si oss om forholdet mellom språk og farger i Rimbauts lyriske univers (Brereton 1973 s. 201).

Alt sett under ett er det visse temaer som går igjen i Rimbauts dikt. Med tema menes her diktets overordnede emne eller ytring (Kittang & Aarseth 1998 s. 47). For å holde oss til Rimbauts seer-teori kan vi si at tema tilsvare dikterens betraktninger av tilværelsen, slik disse formidles gjennom diktet. Vi har allerede vært inne på et moment ved symbolistenes virkelighetsforståelse, omtalt som det skjønne i det uskjønne. Et annet gjennomgående tema hos Rimbaud ser ut til å være en refleksjon over dikterens veksling mellom betrakter og subjekt, kanskje først og fremst manifestert gjennom diktenes stadige skifte i sinnstemning. Selvet på siden av samfunnet, samt gjenklangen av symbolistenes alternative livsanskuelse, innebærer således et brudd med borgerskapets idealverdier og, i likhet med selve lyrikkens form, et brudd med tradisjonen. Selv om denne protesten foregår relativt lavmælt i «Soldaten i dalen», ser en det tydeligere i andre av Rimbauts dikt, for eksempel «Lykke» (2000 s. 214) eller det kjente «Ein båt i rus» (2000 s. 210).

Modernismen

Så langt har vi plassert Rimbaud inn i den tidlige franske symbolismen, og pekt på noen typiske trekk ved diktningen hans. Fokus skal nå vendes mot hvorvidt Rimbauts diktning også kan betegnes som modernistisk. Før vi kan gå inn på en diskusjon rundt dette trengs imidlertid en nærmere avklaring av hva vi legger i begrepet modernisme.

Modernismen er en samlebetegnelse på en rekke strømninger innen kunst og litteratur fra grovt regnet 1900. På tross av til dels store innbyrdes forskjeller, finnes det visse konstituerende fellestrekk for det vi i dag oppfatter som modernistiske retninger. Fremfor noe handlet modernismen om å sprengre grenser og å dyrke det nye og annerledes, enten det handlet om å bruke tradisjonen på

nye måter, eller fullstendig brudd med konvensjonelle praksiser. Felles for begge disse tilnærminger er en søken eller underliggende lengsel etter noe kvalitativt annet enn hva det moderne storsamfunnet har å tilby. Modernismen var nemlig et resultat av sin tid. Flere modernistiske bevegelser hadde form av en reaksjon på moderniteten og det moderne samfunnet, preget av økonomisk rasjonalisering og industrialisering, urbanisering, nye samfunnsklasser, alt i alt oppkomsten av et massesamfunn. Men ved siden av denne utoverskuende modernismen valgte en rekke forfattere å vende blikket vekk fra samfunnet og heller skue innover i menneskesjelen. Disse var spesielt opptatt av emner som individ og subjektivitet, drøm og det underbevisste sjelsliv. Slike tema hadde selvsagt også blitt problematisert tidligere i litteraturhistorien, men de stod nå frem som nye problemstillinger både hva gjaldt aktualitet og vesen, sett på bakgrunn av samfunnsutviklingen og de åndshistoriske forhold (Ridderstrøm 2008 s. 176-177).

Modernistiske trekk hos Rimbaud

Vi skal nå se nærmere på noen berøringspunkter og mulige forbindelseslinjer mellom Rimbauds litterære praksis og modernismen. Begrepet litterær praksis er lånt fra Ridderstrøms *Litterære tekstpraksiser* (2008 s. 10-11), og omfatter utformingen av teksters form og innhold, kort sagt deres meningsbærende elementer. Den observante leser vil allerede ha sett flere likheter mellom Rimbauds symbolistiske diktning og modernismen, slik disse nå er presentert. Rimbaud plasserer seg på sett og vis i spenningsfeltet mellom romantikken og modernismen, ved både å betone dikterens unike og skapende egenskaper, og ved å vektlegge brudd med det rådende og det å skape noe annerledes og genuint nytt. Verseformens frihet er eksempel på et område der modernistene står i klar gjeld til de symbolistiske diktere. Forholdet stikker imidlertid langt dypere, og omfatter både kunstsyn og virkelighetsforståelse.

Nøkkelen til Rimbauds diktning er hans seer-teori. Dette går igjen i diktene, både som perspektiv og tematikk. Den subjektive tonen er ofte påfallende ambivalent. I det ene øyeblikk gjenlyder den av nysgjerrighet og livstørst, i det neste av fremmedfølelse og tvil. På tross av skiftende sinnsstemninger blir tonen imidlertid aldri så pessimistisk eller fortvilet som det en vil forvente å finne hos de mest hardbarkedede pessimistene i den modernistiske leiren. Kanskje ligger årsaken i at Rimbaud ikke bar på noe kollektive traume av det kaliber som første verdenskrig må ha utgjort for mellomkrigstidens modernister. Forklaringen kan også tenkes å ligge i Rimbauds alder og mentale utviklingstrinn på tiden diktene ble til. Den eldre Rimbaud var tross alt mer av en mer pragmatiker, faktisk ga han opp diktningen fullstendig til fordel for utferdstrang og andre sysler (Brereton 1973 s. 192-193).

Det er likevel nærliggende å spørre seg om ikke Rimbauds vending bort fra hverdagens

rasjonalitet og endimensjonalitet foregriper en av modernismens hovedtendenser. Men spørsmålet strander på om Rimbaud egentlig hadde til hensikt å protestere mot det moderne samfunnet – mye peker i retning av at hans hovedmotivasjon snarere var å utvide sin virkelighetsforståelse gjennom å åpne opp for alternative persepsjoner. Altså mer en reaksjon mot et fattig og fantasiløst verdenssyn, enn mot et rått og kaldt samfunn. Forskjellen kan kanskje best illustreres i den tilsynelatende selvmotsigelse at Rimbaud faktisk brukte sansene i en innoverskuende dreining, for på den måten å utvide sin horisont.

Denne innoverskuende dreiningen er for det første en forutsetning for at det skjønne i det uskjønne skal kunne tillegges noen estetisk eller litterær verdi. Den viser også hvordan symbolistene, i likhet med andre modernistiske retninger, gjennomgikk en såkalt mimetisk krise: det vil helt kort si at man ikke lenger var fornøyd med at kunsten bare skulle speile virkeligheten, man ville skape nye virkeligheter (Ridderstrøm 2008 s. 177). Dette er etter mitt syn et av de sterkeste argumenter for at Rimbaud var en modernistisk dikter.

Et annet og vel så viktig argument handler om at symbolismens alternative virkelighetsforståelse foregriper modernismens ide om det underbevisste. Noen har spekulert rundt mulige koblinger mellom Rimbauds romantiske mystisisme og samtidens okkultisme, men utover det tankegods Rimbaud nødvendigvis må ha fått gjennom symbolister som Baudelaire, utgjør forestillingen om det ubevisste sjelsliv etter mitt skjønn en mer plausibel forklaring (Brereton 1973 s. 197; Ridderstrøm 2008 s.139). Dette aspektet ved Rimbauds litterære praksis skulle vise seg å bli svært viktig for surrealismen, en senere modernistisk forgreining som var svært opptatt av menneskets underbevisste krefter. Det er likevel en vesensforskjell mellom surrealistene og Rimbaud: Sistnevnte oppsøkte alltid det irrasjonelle som en villet, altså viljestyrt, handling. Således ga han aldri slipp på seg selv som aktør oppe i det hele (Brereton 1973 s.198). Rimbaud har altså en målrettet plan for sine inspirasjonspraksiser, han ønsker noe mer enn å gi slipp på kontrollen og hengi seg til krefter større enn ham selv. Selv om den rasjonaliteten som måtte ligge i eksperimentering med tunge rusmidler og en målrettet dyrking av lidelse og selvdestruksjon selvsagt er kvalitativt annerledes enn den rasjonalitet moderniteten forfektet.

Er Rimbaud en modernistisk dikter?

Formålet med denne besvarelsen var å se på Rimbauds diktning i lys av to litterære -ismer; symbolismen og modernismen. Først viste vi hvorfor Rimbaud regnes som en symbolistisk dikter, og identifiserte noen hovedtema i diktningen hans: dikterens blikk og karakter, det skjønne i det uskjønne, tilværelsens uåndgripelige nyanser, og underforstått hvordan en omfavelse av disse konseptene er uforenlig med den begrensede verden menigmann forholder seg til. Med

utgangspunkt i dette vendte vi oss så mot modernismen, for en drøfting av om Rimbaud egentlig kan regnes som del av denne litterære strømmingen. Det er mye som taler for. Et selvsagt argument er bruddet med tradisjonen. Dette går igjen både for form og innhold i Rimbauds diktning. Også hans poetikk og representerer et nytt alternativ til det mimetiske kunstsyn. Rimbaud var en av foregangsfigurene i symbolismens utforskning av tilværelsens skjulte dimensjoner. Det er mulig å ta dette til inntekt for tiltagende interesse for det underbevisste sjelsliv, selv om akkurat det selvsagt kan diskuteres. Rimbauds ideer er ihvertfall med på å forme en ny og alternativ verdensanskuelse som senere modernister bygde videre på. Alt i alt vil jeg derfor konkludere med at Rimbaud står for en tidlig innoverskuende modernisme, som innehar både mørke sider og tidvis riktig så sprudlende og konstruktive kvaliteter. Så svaret må bli ja; Rimbaud kan med rette kalles en modernistisk dikter.

Litteratur

Brereton, G. (1973). *An introduction to the french poets. Villon to the present day* (2. utg.). London: Methuen

Kittang, A. & A. Aarseth (1998). *Lyriske strukturer* (4.utg.). Oslo: Universitetsforl.

Ridderstrøm, H. (2008). *Litteraturhistoriske tekstpraksiser*. Kristiansand: Høyskoleforl.

Rimbaud, A. (2000). Ein båt i rus. Gjendiktning av H. Dahlen. I: A. Aarnes, A.M. Grønland & H. Nordahl (red.), *Fransk poesi. I nordisk gjendiktning fra middelalderen til vår tid* (3. utg., s. 210-213). [Oslo]: Gyldendal

Rimbaud, A. (2000). Lykke. Gjendiktning av H. Dahlen. I: A. Aarnes, A.M. Grønland & H. Nordahl, (red.), *Fransk poesi. I nordisk gjendiktning fra middelalderen til vår tid* (3. utg., s. 214). [Oslo]: Gyldendal

Rimbaud, A. (2000). Soldaten i dalen. Gjendiktning av H. Dahlen. I: A. Aarnes, A.M. Grønland & H. Nordahl (red.), *Fransk poesi. I nordisk gjendiktning fra middelalderen til vår tid* (3. utg., s. 215). [Oslo]: Gyldendal

Rimbaud, A. (2010). Vokalar. Gjendiktning av O.H. Hauge. I: H. Ridderstrøm (red.), *Tekstsamling 2: sjangerteori, bokhistorie og teksteksempler* (s. 172). [Oslo]: Høyskolen i Oslo